

# Pomogáts Béla

## Fogyatkozó nemzedék

Fogyatkozik körülöttem a barátok és kollégák tábora, a közelmúlt néhány hónapban hárman is itthagytak bennünket: Katona Tamás nyolcvanegy, Szekér Endre hetvennyolc, Görömbei András hatvannyolc éves korában távozott az élők közül. Nem először érzem az elmúlásnak ezt a szorongató rettenetét, néhány évtizede kellett búcsúzni Illyés Gyulától, Németh Lászlótól, Déry Tibortól, Vas Istvántól, Weöres Sándortól – a mögöttünk maradt évszázad magyar irodalmának hatalmas és mindig hiteles alkotó személyiségeitől. Őket is jól ismertem, közülük többekkel is közeli kapcsolatot ápoltam, nemcsak a szakmai tisztelet, az irodalomtörténet-írói elismerés alakította ezt a kapcsolatot, hanem a személyes rokonszenv és elkötelezettség is. Ők azonban a korábbi nemzedékeknek a klasszikusok magaslatára emelkedett képviselői voltak, és egy irodalommal foglalkozó kutatónak mindig számolnia kell azzal, hogy a becsült és szeretett alkotó egyéniség előbb-utóbb átlépi az örökkévalóság küszöbét. Katona Tamással, Szekér Endrével (Bandival) és Görömbei Andrással (Andorral) más volt a viszonyom. Nem csak a kollegialitás: a magyar irodalom, a magyar kultúra iránt érzett elkötelezettség és felelősség fűzött velük össze, hanem a személyes barátság, és ennek sok évtizedes élményvilága is. Katona Tamással nemegyszer tettem tapasztalatokban gazdag erdélyi és kárpátaljai utazásokat, Szekér Endrével több mint fél évszázad barátság kötött össze, Görömbei Andrással ugyancsak sok évtizedes szakmai közösség, együttesen vívott küzdelmek, például a magyar népi irodalom és az erdélyi magyar irodalom méltányos elismertetése érdekében, és persze számtalan baráti eszmecsere Budapesten, Debrecenben, Tokajban, egyszer még meg is szálltam debreceni otthonukban egy odalátogatásom során.

\*

Katona Tamás, bátran mondhatom, mindent tudott, amit a negyvennyolcas forradalomról és szabadságharcról tudni lehetett. Nem csak történelmi kiadványai tanúsították ezt, jóllehet ezek a tudós gondosságával készült könyvek maguk megérdemelték volna, hogy összeállítójuk, szerkesztőjük megkapja értük a legmagasabb tudományos fokozatot. Igaz, nálunk, legalábbis annak idején, egy néhányszor tízoldalas „tézissel” is akadémiai fokozatot lehetett szerezni. Csak kapásból említem meg itt Katona Tamás hatalmas tárgyismerettel és szellemi igényességgel közreadott történelmi dokumentumkiadványait: *Mohács emlékezete* (1976), *A szabadságharc kilenc nagy csatája* (1978), *Az aradi vértanúk* (1979 és 1983), *A korona kilenc évszázada – Történelmi források a magyar koronáról* (1979), *Görgey István: 1848 júniusától novemberéig – okmánytár* (1980), *A tatárjárás emlékezete* (1981), *Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re* (1982), *Klapka György: Emlékeimből* (1986), *Orbán Balázs: Torda város és környéke* (1986), *Kossuth Lajos: Írások és beszédek 1848–1849-ből* (1987), *Görgey Artur: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben* (1988), *Budavár bevételének emlékezete, 1849* (1989), *Csány László erdélyi főkörménybiztos* (1991) és az *Aradi vértanúk naplói* (1991)

című tudományos alapossággal sajtó alá rendezett köteteket. Valamennyit igen gondos bevezető tanulmány és hatalmas jegyzetapparátus egészítette ki – ez a tudományos kísérőszöveg akár több nagydoktori fokozatnak a megítélésére is elegendő lett volna.

Tamást annak idején egy olyan baráti társaságban ismertem meg, ennek a már korábban eltávozott kitűnő barátom: Szakály Ferenc és a sikeres filmrendező, és ugyancsak sikeres művelődéstörténet-író (ámde kevésbé sikeres kulturális intézményvezető) Jankovics Marcell voltak a kezdeményezői és szervezői. Ez még valamikor a hetvenes évek világában történt, amikor még csak halvány reménység sem mutatkozott afelől, hogy a diktatúra rendszerét valaha a demokrácia rendje fogja felváltani. Tamás akkoriban vált a hazai történelemismeret és ismeretterjesztés egyik központi tényezőjévé, akinek igen nagy szerep jutott abban, hogy a magyar értelmiség felfigyelt az elmúlt évszázadok igazi értékeire és teljesítményeire, és hogy a negyvennyolcas forradalom emléke lassanként megszabadult azoktól a manipulációktól, amelyekkel a hivatalos történelemfelfogás többnyire meg kívánta hamisítani 1848 igazságait, el kívánta jelentékteleníteni azt, hogy a negyvennyolcas forradalom és szabadságharc igazi jelentősége (a magyar társadalom belső szabadságának kivívása mellett) mégiscsak a nemzeti függetlenség helyreállításában volt. A nemzeti függetlenség eszméjének túl erőteljes hangoztatását ugyanis nehezen lehetett összeegyeztetni a szovjet függőségi helyzettel, ennek szomorú tapasztalataival. Amit 1848–1849 valódi üzenetének és politikai értékeinek helyreállításában Katona Tamás magára vállalt, az mindenképpen a „rendszerátalakítás” szellemének megerősödéséhez járult hozzá.

Így aztán korántsem volt a véletlen műve, hogy Tamás előtt 1989-ben egy igen gazdag és eredményes politikai pályafutás lehetősége nyílt meg. (Igaz, ebben az is segítette szerepvállalását, hogy az egyetemen Antall József évfolyamtársa volt, és barátságuk a későbbiekben is megmaradt.) Mindenesetre Tamás politikai szerepvállalása az (időnként bizony erős kritikát érdemlő) új magyar demokrácia sikertörténetei közé tartozik. Az első szabad országgyűlési választásokon a Magyar Demokrata Fórum jelöltjeként Vácott szerzett képviselői mandátumot, 1990–1992-ben a Külügyminisztérium politikai államtitkára, majd 1992–1994-ben a miniszterelnökség államtitkára volt, később a budai Vár polgármestere, utóbb varsói nagykövet. Diplomáciai munkáját az is elősegítette, hogy igen széles körű nyelvismerete volt. A német, az angol és a francia nyelv mellett oroszul is tudott, a budapesti bölcsészkaron könyvtár–magyar–arab szakon szerzett diplomát, Varsóba érkezve lengyelül is megtanult. Közismerten igen eredményes szerepet vállalt akkor, midőn a kilencvenes évek Szerbia és Horvátország között kitört háborúja idején Magyarország a horvátoknak szállított fegyverek miatt botrányba keveredett, és a tehetetlenkedő külügyi vezetés oktan politikájának kínos következményeit Katona Tamásnak kellett elhárítania. Igaz, politikai szerepvállalásával sokat veszített a magyar történettudomány, mindazonáltal azt megállapíthatjuk, hogy a huszadik században bizony meglehetősen sokat ügyetlenkedő magyar diplomácia (volt néhány kivétel, így a húszas években Bethlen István és Bánffy Miklós, a harmincas években Kánya Kálmán, Csáky István és Teleki Pál, a második világháború után azonban szinte senki) történetében Katona Tamás a kisszámú sikeres vezető között foglalt helyet.

Utolsó találkozásaink egyike a januárban Görgey Artur várbeli lovas szobránál rendezett ünnepségen esett meg, ott Tamás tartott ünnepi megemlékezést: lényegrelátóan és tartalmasan foglalta össze a nagyhíró, sokat rágalmazott és később szinte elfeledett tábornok pályájának tanulságait. Utána még meghívott egy kávéra várbeli lakásába, egy régi, és bizony elhanyagolt ház földszintjén, valójában egy könyvtárba, amely példás, szinte katonás rendjével hívta fel magára a figyelmet. Tamás akkor bizakodott abban, hogy az orvosok úrrá tudnak lenni a súlyos betegségen, amellyel küszködött. Nem így történt:

külföldről hazatérve kaptam hírt haláláról és temetéséről. Mindenképpen megérdemelné, hogy tudományos munkássága egybegyűjtve kerüljön az olvasó elé.

\*

Szekér Endrét még egyetemi éveim során ismertem meg: részben az ugyancsak kecskeméti származású Bölcs István révén, aki gimnáziumi osztálytársa volt, részben Sipos Gyula barátom jóvoltából, akivel (és az ugyancsak a kecskeméti folyóirat későbbi munkatársai közé tartozó Honffy Pállal) együtt végezte a budapesti Pedagógiai Főiskolát (ahol az általános iskolák felső tagozata számára képeztek tanárokat). Bandi életrevaló és jó humorú fiatalember volt akkoriban, rengeteg politikai viccet ismert, tulajdonképpen az is a magyar gondolkodásmód nem éppen kedvező átalakulását jelzi, hogy ilyen viccek ma már nincsenek. Később kerültünk szorosabb szakmai és baráti kapcsolatba, midőn Bandi a *Forrás* szerkesztőségének tagja, majd helyettes vezetője lett, és én a hatvanas évek végétől kezdve rendszeres munkatársa lehettem a folyóiratnak. Első írásom, legalábbis emlékezetem szerint, az 1969-es évfolyam 5–6. számában került az olvasó elé, *Az erdélyi magyarság és az örökség* címmel, ahogy most újraolvasom, ma is vállalható. Ugyanebben a számban volt olvasható Szekér Endre *Arcképvázlat Herceg Jánosról* című tanulmánya – a két egymást követő írás jelzi, hogy a *Forrás* (különben a szegedi *Tiszatáj* és a debreceni *Alföld* című folyóiratok mellett) milyen kezdeményező szerepet vállalt a határokon túli magyar irodalmak felfedezésében, ami akkor nem kevés kezdeményező-készséget és bátorságot kívánt: tulajdonképpen küzdelmet az akkori irodalompolitika nemzeti defetizmusával.

Abban az időben (az azóta méltatlanul elfeledett) Varga Mihály volt a szerkesztőség vezetője, és olyan írók, illetve irodalomkritikusok dolgoztak a szerkesztőségben, mint Buda Ferenc, Hatvani Dániel, Orosz László, Szekér Endre, és technikai szerkesztőként Goór Imre. Visszatekintve a jelenből, „legendás” idők voltak az akkoriak: a magyar irodalom időleges megfegyvelése és visszaszorítása után, amely az ötvenhatos forradalom leverésének következménye volt, a hatvanas évek végén – a hetvenes évek elején kapott megújuló erőre és bátorságra az irodalmi élet, és ennek a megújulásnak a kezdeményezői, műhelyei mindenekelőtt a vidéki folyóiratok, közöttük a *Forrás* voltak. Talán megengedi nekem az olvasó, hogy önmagamot idézzem, a Katona József Megyei Könyvtár igazgatójának, Lisztes Lászlónak a felkérésére *A Kiskunság és a Forrás repertóriuma 1955–1978* című kiadvány számára írott bevezető tanulmányból (a kötet egyik lektora különben Szekér Endre volt). Az írás az irodalmi folyóiratok akkori rendszerének vázlatával fejeződött be.

Idézem akkori bevezető tanulmányomat: „A kecskeméti Forrásnak is ebben az alakuló (s nemegyszer változó) rendszerben kellett megtalálnia a maga helyét és feladatát. Ezt a helyet és feladatot, ahogy az eddigiek során bizonyítani próbáltuk, a következő tényezők határozták meg: a népi hagyományokra épülő elkötelezett költészet, a társadalmi és nemzeti gondokkal küzdő »valóságirodalom«, a szociográfiai érdeklődés, a népköltészet és népművészet ápolása, valamint a »kelet-európai« tudat. Ezek a tényezők természetesen hatnak más folyóiratok munkájára is: a költészet népi elkötelezettsége jelen van a *Tiszatáj* verseiben, a »valóságirodalom« az *Alföld* prózájában, a szociográfia a *Valóság* című társadalomtudományi folyóiratban, a népköltészet iránti érdeklődés az *Új Írásban*, a »kelet-európai« tudatosság a *Kortárs* és a *Tiszatáj* közleményeiben. Nem véletlenül, minthogy valamennyi ilyen tényező a mai magyar kulturális tudat lényeges alkotóelemét képezi. Ebben a sajátos összetételben, ha tetszik, »vegyületben« azonban csak a kecskeméti folyóiratnál vannak jelen. Ennek a »vegyületnek« köszönhetően alakult ki a *Forrás* egyéni arculata és karaktere, ennek révén foglalta el sajátos helyét az ország irodalmi folyóiratai között. A második évtized küszöbén talán nem is kívánhatunk mást a kecskeméti folyóiratnak, mint azt, hogy e helyét, amelyet a hivatástudat jelölt ki számára, továbbra is őrizze meg.”

Az itt jelzett hagyománynak és szerepvállalásnak éppen Szekér Endre volt a képviselője és gondozója, tudós barátom 1969-től kezdve több évtizeden át töltötte be a folyóirat főszerkesztő-helyettesi tisztségét – mindig nagy újszerűtettel és szerkesztői buzgalommal. Közben az általános iskolai tanári oklevél mellett 1963-ban a budapesti egyetemen magyar-történelem szakos diplomát, majd doktorátust is szerzett, 1955 és 1969 között szülővárosának iskoláiban tanított, leghosszabb ideig a Katona József Gimnáziumban, amelynek korábban maga is diákja volt, és folyamatosan jelentette meg tudományos munkáit: *Stilisztikai szöveggyűjtemény és példatár* (1970), *A nominális stílus jelentkezése Gárdonyi műveiben* (1975), *Érték és írás* (1981), *Hagyomány és újítás mai költői nyelvünkben* (1988), *Erős várunk a vers* (1991), *Benedek Marcell* (1994), *Buda Ferenc* (1996), *Márai Sándor és világa* (2010) című köteteit. Ezek a könyvek azt mutatják, hogy Szekér tanár úr az irodalomnak mint nyelvi művészetnek a titkait kívánta (és tudta) megfejteni. Ezekben a műveiben József Attila, Illyés Gyula, Radnóti Miklós és a kortársak közül Tornai József, Fodor András, Bella István, Buda Ferenc, Utassy József és mások költészetének alapos ismeretéről és értő-értető elemzőkészségről tett bizonyosságot.

Most csupán az utolsónak említett kötet egyik írását: *A mai magyar vers metamorfózisa* című (elméleti alapvetésnek is tekinthető) tanulmányt idézem ide. Ez a következőket állapítja meg: „*A líra is a korrallal együtt változik. A költők különböző módon tágtítják az elődöktől készen kapott lírai kifejezési lehetőségeket. Sokan megőrzik vagy átalakítják a lírai műfajokat. Mások kiterjesztik a líra határait a különböző művészetek felé: zenei, festői eszközökkel élnek, és ismerik a Műzsák testoéríségét a szobrászattól a táncig. Közben a szokásos versterjedelmet a minimálisra csökkentik, vagy olykor eposzi méretűvé tágtítják. És kevésnek érzik a megszokott lírai nyelvet, ezért például hivatalos nyelvi elemeket lopnak a versbe. Megszokottá vált a vizuális eszközök használata, gyakori lett a képvers, például Nagy László Seb a cédruson című versére gondolunk. A költők szívesen élnek különböző jelekkel, a pontoknak és más írásjeleknek szinte szóértéke lett. A költészet pedig szinte határtalanra vált: archaizálhat, népies lehet, evokációval élhet, különböző alakváltozásokban jelenhet meg stb. Mint Utassy József írja – a »Mindenség Déva-várát« ostromolhatja. Az igazi költészet és újítás mindig megszenvedett munka eredménye: »Mindenség Déva-vára: / VÉR AZ ÁRA«.*”

Szekér Bandi barátom mindig igen érzékeny verselemzőnek bizonyult, ebben természetesen szerepe volt nyelvészeti, stilisztikatudományi érdeklődésének és szakértelmének is. Annak idején – Horváth Jánostól Németh Lászlóig – sokan emlegették azt, hogy a magyar pedagógusnak „tudós tanárnak” kell lennie. Ez a fogalom, sajnálatosan, megkopott vagy leértékelődött az idők során, a mögöttünk lévő évtizedekben, tapasztalataim szerint gyakrabban lehetett találkozni olyan tanárokkal, akik az iskolában töltött idő után inkább a kiskertben, a „háztájiban” foglalatostkodtak, mint a könyvtárban, irodalomtörténeti szakmunkák, tudományos folyóiratok, cédulák között. Szekér Bandi azonban a szó hagyományos értelmében „tudós tanár” volt (s mellette Kecskeméten még Orosz László meg néhányan mások). Jó volt beszélgetni, találkozni, levelezni vele (egész köteg levele van nálam), és szomorú, hogy az utóbbi hónapokban, jóllehet két alkalommal is megfordultam Kecskeméten előadásokat tartani, nem tudtunk találkozni, Bandi akkor már a betegség rabja volt. (Különben a Piarista Gimnáziumban jártam, ennek meghívását mindig kötelességemnek érzem elfogadni, minthogy magam is a pesti piaristák tanítványa voltam, és közeli barátaim, így Jelenits István és Lukács László tevékenykedtek a kecskéméti gimnázium tanárai között.)

Barátom temetésére nem jutottam el – külföldön jártam, és utamat már nem lehetett megváltoztatni, így levélben fejeztem ki részvételemet. Bandi felesége, Zsófi (aki különben későbbi férjének gimnáziumi tanítványa volt) remélhetőleg nem fog nehezteni azért, hogy most ide idézek néhány szót nekem küldött válaszából. „A kórházba is – szól a

levél – bevitte a *Nyelv és varázs* című Dávid András-könyvet és a *Gondolatok könyvét* Gábor Györgytől. Halála előtt négy nappal még nővéremet figyelmeztette: »Kati, olvasd el *A törött váza* című verset Kosztolányi fordításában!« Itthon értettük meg, miért is mondta. Szóval tanított az utolsó leheletéig. A tüdőgyulladás legyőzte.” Most megkerestem a verset Kosztolányi műfordításai között, Armand Sully-Prudhomme, a tizenkilencedik század végének neves, és mára elfeledett francia „parnasszista” költője írta, csak az első és a két utolsó versszakot idézem ide, mintegy búcsúzva barátomtól, Szekér Banditól: „*Hol a verbéna haldokol ma, / a kristályváza megrepedt. / Egy legyező épp csak súrolta, / még zaj se hallatszott, beteg. [...] Szívüinkhöz is így ér a drága / és megkarcolja hirtelen. / A szív tovább hasad, virága / elhull, az édes szerelem. / Az emberek azt vélik, ép még, / de benn szívünk sír és sajog. / Mert érzi mély-mély repedését. / Törött: hozzá ne nyúljatok.*”

\*

Végül harmadik barátom, akitől búcsúznom kell, Görömbei András, akivel viszonylag „fiatalon”: hatvannyolc éves korában végzett a gyógyíthatatlannak bizonyult betegség (más irodalomtudós ekkor érkezik el a „betakarítás” életkorához). András, vagy ahogyan barátai hívták: Andor, a győri bencés gimnáziumban érettségizett, édesapja a Tisza-vidéki Polgáron az ötvenhatos forradalom eseményeinek ottani irányítója volt, ezért börtönbüntetést is szenvedett, és minthogy fiát nem vették fel egy állami gimnáziumba, a bencések iskolájába került. A debreceni egyetemen szerzett magyar–orosz, majd német tanári oklevelet, két esztendeig a hajdúböszörményi iskolában tanított, majd 1970-ben a debreceni egyetem bölcsészkarának magyar irodalmi tanszékére hívták meg, 1992-ben lett egyetemi tanár, 1993-ban lett rektorhelyettes, 1989–1991-ben vendégprofesszor volt Helsinkiben. Megszerezte az irodalomtudomány kandidátusának, majd doktorának tudományos fokozatát, József Attila- és Kossuth-díjat kapott. Egyike volt azoknak, akik a hetvenes-nyolcvanas években (Czine Mihály, Tamás Attila, Béládi Miklós, Kiss Ferenc, Bata Imre és mások mellett) megalapozták a hazai irodalomtörténet-írásnak azt az „iskoláját”, amely a magyar népi irodalom, valamint a határokon túli magyar irodalmak kutatásában, népszerűsítésében találta meg feladatát. Ilyen módon eredményesen tevékenykedett abban a nemzeti szellemű megújulásban, amely a nyolcvanas években végbement. Ezt a szellemiséget szolgálta és ápolta Görömbei András a budapesti *Hitel* című folyóirat szerkesztőségében végzett munkája során (Csoóri Sándor munkatársaként).

Ez a szellemiség alakította ki irodalomtörténet-írói és kritikusi tevékenységét is. Egyike volt a legtöbbet és legeredményesebben munkálkodó irodalomtörténet-íróknak, irodalomkritikusoknak, egymást követve jelentek meg irodalomtörténeti monográfiái és tanulmánygyűjteményei. Így *Sinka István* (1977), *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980* (1982), *A hetvenes évek romániai magyar irodalma* (Bertha Zoltánnal, 1983), *A romániai magyar irodalom válogatott bibliográfiája 1971–1980* (Bertha Zoltánnal, 1983), a kétkötetes *Napjaink nemzetiségi magyar irodalmi* (1984), „*Ki viszi át...?*” (1986), *Sütő András* (1986), *A magyar irodalom rövid története* (1992), *Nagy László költészete* (1992), *Napjaink kisebbségi magyar irodalma* (1993), *Kérdések és válaszok. Tizenhét interjú a hetvenes évekből* (1994), *A szavak értelme* (1996), *Kisebbségi magyar irodalmak* (1997), *Létértelmezések* (1999), *Csoóri Sándor* (2003), *Irodalom és nemzeti önismeret* (2003), *Csak az igazat. Tanulmányok Illyés Gyula születésének centenáriumán* (2003), *Nagy Gáspár* (2004), *Sors és alkalom* (2008), *Azonosságtudat, nemzet, irodalom* (2008) című könyvei, *A magyar irodalom rövid története* című munkája 1991-ben finnül, 1997-ben ukránul is az olvasóközönség elé került.

Miként ezek a művei is mutatják, Görömbei András a hazai irodalomtörténet-írás, mondhattám így: „nemzeti felelősségvállalásának” a szakmai és morális megújulásában vállalt igen tevékeny szerepet. Annak a felismerésnek a nyomán, amely korábbi klasszi-

kusnak tekinthető gondolatokra épült, minthogy olyan gondolkodók szellemiségét valotta magáénak, mint amilyen Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Féja Géza, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán, általánosságban a népi írómozgalom tudós egyéniségei voltak. Tőle is csupán egyetlen, mintegy a tudósi „ars litterariát” megfogalmazó gondolatot idézek ide, ez a munkája *Nemzettudat a mai magyar irodalomban* címmel előadásként hangzott el az Észak-Amerikában tevékenykedő Magyar Baráti Közösség 1987 augusztusában rendezett Lake Hope-i találkozóján. (Magam több alkalommal jártam ezeken a találkozókön, tudom, hogy Görömbei András előadása ott a szíveket nyitotta meg.)

Nos, a szöveg a következő gondolattal indul: *„Bár újabban Magyarországon is sokszor halljuk, hogy az irodalom öncélú, oka és értelme önmagában van, foglalkozzon a maga dolgaival, ne törődjék a társadalom boldogulásának ügyeivel, mégsem hiszem, hogy van irodalmon kívüli gond. Az irodalom önkifejezés, az egyéni és a közösségi. Ha az író benne él a maga korában, ha nyitott lélekkel s érzékeny szívvel figyeli az emberi lét alakulását a huszadik század végén, akkor önkifejezése aligha választható el szűkebb közösségének, nemzetének történelmi jelenlététől, esélyeinek és gondjainak mérlegelésétől. Az irodalomból tehát kiolvasható a nemzet önszemlélete. Ha a mai magyar irodalomban megnyilatkozó nemzettudatot akarjuk föltérképezni, akkor természetes, hogy a nézőpontunk elsősorban szociológiai, és nem esztétikai. Mégis akkor járunk el helyesen, ha az esztétikailag értékes művek szociológiai üzenetére figyelünk, mert ezek informatív értéke a művészet egyetemes értékeivel összefonódik, így általánosabb értelmet nyer: egyetemesen fontos emberi ügyek művészi kifejezésévé emelkedik.”*

A nemzet és az irodalom fogalmának és történetének összekapcsolása irodalmi gondolkodásunk teremtő hagyományai közé tartozik, ezt a hagyományt követte Görömbei András is műveiben. Tudósi pályája nem könnyen indult, minthogy ideológiai és politikai érdekekkel került szembe, és eszményeinek, tudósi moráljának érvényesítéséért mindig meg kellett küzdenie. Ez a küzdelem is példamutató volt, minthogy Görömbei, miközben a „nemzet tanárának” nem könnyű szerepét vállalva emelte magasra az irodalom közösségi küldetésének eszményeit, sohasem mondott le az esztétikai igényességről. Azért is kell ezt hangsúlyoznom, mert, ahogy tapasztalom, a magyar irodalomértelmezés manapság mintha ismét engedne a politikai prioritásoknak, különben mindkét mára kialakult táborban, mindkét oldalon. Pedig a nemzeti irodalomértelmezés, miként ezt Toldy Ferenc, Horváth János, Komlós Aladár, Keresztury Dezső, Sőtér István, Barta János, Klaniczay Tibor – és Görömbei András munkássága is példázza, mindig egyformán kötelességének tudta a nemzeti szellem ápolását és az európai igények, az európai szellemiség érvényesítését. Görömbei András korai és fájdalmas távozásával ennek a hagyományos összefogó és egyetemességre törekvő igényességnak az érvényesítésében maradt üresen egy fontos poszt és szerep.